

TOMASZ ZUZEK (Poznań)

KILKA UWAG NA TEMAT SZWEDZKICH RĘKOPISÓW
TABLIC FUNDATORÓW I DOBRODZIEJÓW
KLASZTORU CYSTERSKIEGO W OLIWIE*

Słowa kluczowe: dziejopisarstwo pomorskie, *Kronika oliwska*, edycja źródeł, benefaktorzy, cystersi, filiacja rękopisów, rękopisy oliwskie

Badania Theodora Hirscha, który jako pierwszy w rozprawie *Das Kloster Oliva* z 1850 r.¹ poddał krytycznej analizie dziejopisarstwo oliwskie, zainicjowały wielowątkową dyskusję m.in. na temat wzajemnej zależności powstałego w klasztorze cysterskim w Oliwie łacińskiego tekstu *Tablic* i *Kroniki oliwskiej*². Dyskusja ta, toczone zarówno na łamach czasopism naukowych, jak i monografii przez grono historyków, którzy na przestrzeni 160 lat zajmowali się dziejopisarstwem oliwskim, nieraz przebiegała burzliwie, a temat *Tablic* budził niejednokrotnie wiele emocji³. Głos w tej debacie zabrał również autor tego artykułu, stawiając nowe tezy

* Artykuł powstał w ramach projektu sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2012/05/N/HS3/01727.

¹ Theodor HIRSCH, *Das Kloster Oliva*, [in:] *Programm des Städtischen Gymnasiums zu Danzig. Beiträge zur Geschichte Westpreussischer Kunstbauten*, Th. 1, Danzig 1850; idem, *Das Kloster Oliva. Ein Beitrag zur Geschichte der Westpreussischen Kunstbauten*, Neue Preussische Provinzial-Blätter, Bd. 10, H. 1, Königsberg 1850, s. 1–74.

² *Tabula prima fundatorum et secunda benefactorum* to krótkie anonimowe dziełko opisujące postacie fundatorów i darczyńców klasztoru cysterskiego z Oliwy, natomiast również anonimowa *Kronika oliwska* jest utworem obszerniejszym, opisującym szczegółowo nadania dla owego klasztoru. Nie ogranicza się przy tym tylko do historii opactwa i władców pomorskich, lecz opisuje także historię zarówno Krzyżaków, jak i ogólnoeuropejską. W tym artykule łaciński tekst *Tabula prima fundatorum et secunda benefactorum* określane jest skrótowo słowem *Tablice* lub zamiennie jako *Chronicon perbrevis*. Na temat terminu „tablice oliwskie” – *tabulae*, który ma aż pięć różnych odniesień, zob. Bogna JAKUBOWSKA, *Polemika czy mistyfikacja? Jarosława Wenty apologia własnych badań nad średniowiecznym dziejopisarstwem w Oliwie*, Libri Gedanenses, t. 21: 2004, s. 166, przyp. 8.

³ Dyskusja ta toczyła się w drugiej połowie XIX w. między Maxem Perlbachem i Walterem Fuchsem na temat tzw. *Exordium*, zob. Marzena POLLAKÓWNA, *Kronika Piotra z Dusburga*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, s. 84–92; oraz ostatnio na temat wzajemnej zależności tekstu *Tablic* i *Kroniki oliwskiej* między Jarosławem Wentą z jednej a Heinzem Lingenbergiem i Bogną Jakubowską z drugiej strony, zob. Tomasz ZUZEK, *Tablice fundatorów i dobrodziejów klasztoru cysterskiego w Oliwie*, [in:] *Pielgrzymi, pogrobowcy, prebendarze*, red. Błażej ŚLIWIŃSKI (Studia z dziejów średniowiecza, nr 15), Malbork 2009, s. 304–315.

i hipotezy, dzięki temu proponując rozwiązanie problemu⁴. Jednym z zagadnień, jakie wiąże się z oliwskimi źródłami, jest filiacja rękopisów i ponowne wydanie zabytków piśmiennictwa klasztoru oliwskiego. Z punktu widzenia standardów współczesnego edytorstwa trzy dotychczasowe dziewiętnastowieczne wydania źródeł oliwskich są już przestarzałe⁵. Żaden z wydawców nie dysponował w pełni zachowanym wówczas materiałem rękopiśmiennym. Dlatego też kilkakrotnie podnoszone postulaty o konieczności ponownego zbadania zachowanych rękopisów i wydania źródeł oliwskich⁶ oraz narosłe wokół tego kontrowersje skłoniły autora artykułu do zajęcia się tą kwestią⁷. Dużą rolę w ustaleniu pierwotnego tekstu *Tablic* odgrywają ich najstarsze rękopisy znajdujące się w Szwecji. Zarówno Theodor Hirsch, jak i Wojciech Kętrzyński nie dysponowali nimi w trakcie prac nad swoimi edycjami. Dotychczasowy opis tychże rękopisów w literaturze zawiera liczne, powielane przez kolejnych badaczy błędy, które artykuł ten ma za zadanie sprostować. Analiza rękopisów pozwoliła także na postawienie nowych hipotez związanych z ich powstaniem.

Dwa najstarsze rękopisy *Tablic* przechowywane są w Linköping oraz w Sztokholmie⁸. Poza tym znamy z literatury trzy odpisy rękopisu z Linköping, które zostaną omówione niżej. Rękopisy te nie dzielą się na *Tablice fundatorów i dobrodziejów*, a ich teksty w ogóle nie zawierają w sobie słowa *tabulæ*. Zaczynają się

⁴ T. ZUZEK, op.cit., s. 350–353.

⁵ *Die ältere Chronik und die Schrifttafeln von Oliva*, hrsg. v. Theodor HIRSCH, [in:] *Scriptores rerum Prussicarum* (dalej cyt. SRP), Bd. 1, hrsg. v. Theodor HIRSCH, Max TÖPPEN, Ernst STREHLKE, Leipzig 1861, s. 649–732; *Die Chroniken von Oliva und Bruchstücke älterer Chroniken*, hrsg. v. Theodor HIRSCH, [in:] ibid., Bd. 5, hrsg. v. Theodor HIRSCH, Max TÖPPEN, Ernst STREHLKE, Leipzig 1874, s. 591–647; *Fontes Olivenses*, wyd. Wojciech KĘTRZYŃSKI, [in:] *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski*, t. 6, Kraków 1893, s. 257–382.

⁶ Konieczność ponownego wydania *Kroniki* zgłaszali: Marzena Pollakówna (eadem, op.cit., s. 105), Jarosław Wenta (idem, *O Scriptores rerum Prussicarum i konieczności nowego wydania źródeł dziejopisarskich z państwa zakonu krzyżackiego w Prusach*, *Kwartalnik Historyczny*, R. 97: 1990, nr 1–2, s. 134–135, 139; idem, *Dziejopisarstwo w klasztorze cysterskim w Oliwie na tle porównawczym* (Studia Gdańskie, t. 7; seria: Studia Oliwskie, t. 1), Gdańsk-Oliwa 1990, s. 21) oraz Gerard Labuda (idem, *Posłowie*, [in:] idem, *O opacie Stanisławie autorze Kroniki Oliwskiej*, [in:] idem, *Studia krytyczne o początkach Zakonu Krzyżackiego w Prusach i na Pomorzu*, Poznań 2007, s. 395).

⁷ Artykuł ten jest efektem kwerendy przeprowadzonej w Linköping, Sztokholmie, Uppsali i Greifswaldzie. Wyniki badań nad wszystkimi zachowanymi na terenie Europy rękopisami *Tablic* i *Kroniki oliwskiej* zostaną opublikowane w osobnej rozprawie będącej w przygotowaniu.

⁸ Por. pozycje nr 4 i 231 w: Eugeniusz BARWIŃSKI, Ludwik Antoni BIRKENMAJER, Jan Nepomucen Bonifacy Łoś, *Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności*, Kraków 1914, s. 9–10, 144–145. J. Wenta w swojej monografii *Dziejopisarstwo*, po poprawnym opisie rękopisu sztokholmskiego (s. 29–30), w dalszej części traktuje go jako rękopis z Uppsali (s. 42, 126 i 128), powtarzając swój błąd w artykule: Jarosław WENTA, *Chronicon coenobii Olivensis saec. XIII et XIV? Methodische Bemerkungen*, *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, Jg. 47: 1998, H. 4, s. 570. Uwagę na ten fakt zwróciła już Bogna Jakubowska: eadem, „*Zum Dienste der Wahrheit...?*” *O studiach Jarosława Wenty nad średniowiecznym dziejopisarstwem w Oliwie*, *Zapiski Historyczne* (dalej cyt. ZH), t. 70: 2005, z. 1, s. 90 (Suplement, pkt 1). Należy tu zauważyć, że rękopis sztokholmski, omawiany niżej, w przeciwieństwie do rękopisu z Linköping nigdy nie był przechowywany w Uppsali i w żadnej mierze nie można wiązać go z tym miastem.

natomiast wierszem, tzw. epitafium Mściwoja II, który nie występuje w żadnym innym rękopisie. Wiersz jako pierwszy wydał drukiem Daniel Cramer w 1628 r.⁹ Po ponad dwustu latach Ernst Strehlke, przy okazji publikacji innego dzieła w trzecim tomie *Scriptores rerum Prussicarum*, umieścił ten wiersz w przypisie z krótkim komentarzem¹⁰. Faktu istnienia epitafium nie odnotował kolejny wydawca *Tablic* W. Kętrzyński¹¹. Wiersz ten po latach uwzględnił w badaniach dopiero Jarosław Wenta¹², a w całości opublikował Heinz Lingenberg razem ze swoją propozycją pierwotnego tekstu *Tablic*¹³. Praca H. Lingenberga przyczyniła się do ożywienia dyskusji, a także do przetłumaczenia epitafium na język polski¹⁴. Cały tekst *Tablic* z rękopisu z Linköping, w odpowiedzi na pracę Lingenberga, opublikował także J. Wenta¹⁵. Epitafium Mściwoja II znalazło się również w polskim tłumaczeniu *Kroniki oliwskiej*¹⁶.

1. Rękopis przechowywany w Kungliga biblioteket w Sztokholmie pod sygnaturą D 1360 spisany został na papierze, bez znaków wodnych, zawiera dziesięć kart, w tym jedną niezapisaną¹⁷ formatu 4°. Nie ma oryginalnej oprawy, lecz dzie-

⁹ Daniel CRAMER, *Das Große Pomrische Kirchen Chronicon*, Das Ander Buch, Alten Stettin 1628, s. 46. Podstawą edycji tego autora, o czym informuje, był tekst umieszczony w oliwskim kościele. Pierwszy wers w wydaniu Cramera jest nieco odmienny niż w obydwu szwedzkich rękopisach i brzmi: „Hi Pomeranorum vivi tenuere ducatum”. Poza tym u D. Cramera brak ostatniego wersu: „Filius hic...” Zdaniem Heinza Lingenberga, kiedy nastąpiła zmiana sytuacji politycznej, jaką było zajęcie Pomorza przez Krzyżaków i w efekcie koniec jego istnienia jako samodzielnego księstwa, pierwszy wers stał się nieaktualny i dlatego zmieniono go z pierwotnego: „Hi tenuere tuum quondam, Pomerane ducatum” na inny, o bardziej ogólnej wymowie, zob. Heinz LINGENBERG, *Die älteste Olivaer Geschichtsschreibung (bis etwa 1350) und die Gründung des Klosters Oliva*, Lübeck 1994, s. 40.

¹⁰ *Franciscani Thoruniensis Annales Prussici*, hrsg. v. Ernst STREHLKE, [in:] SRP, Bd. 3, hrsg. v. Theodor HIRSCH, Max TÖPPEN, Ernst STREHLKE, Leipzig 1866, s. 401–402, przyp. 4.

¹¹ *Fontes Olivenses*, s. 351–358. T. Hirsch w swoim drugim wydaniu *Kroniki oliwskiej* nie umieścił już *Tablic*, zob. *Die Chroniken von Oliva*, s. 591–647.

¹² J. WENTA, *Dziejopisarstwo*, s. 42, 128–130; na s. 129 opublikowano pierwsze cztery wersy.

¹³ H. LINGENBERG, op.cit., s. 131.

¹⁴ Zob. Bogna JAKUBOWSKA, *Renesansowa galeria konterfektów oliwskich. Czas powstania i jej źródło pisane*, [in:] *Praeterita Posteritati. Studia z historii sztuki i kultury ofiarowane Maciejowi Kilar-skiemu*, red. Mariusz MIERZWIŃSKI, Malbork 2001, s. 147–178. Tłumaczenie dokonane przez Jana Michała Krzemińskiego opublikował Józef Borzyszkowski w swojej recenzji pracy H. Lingenberga, zob. Józef BORZYSZKOWSKI, *Nowa praca Heinza Lingenberga o Oliwie, Pomerania*. Miesięcznik społeczno-kulturalny, 1995, nr 2 (262), s. 36–37.

¹⁵ J. WENTA, *Chronicon coenobii Olivensis*, s. 568–589 – artykuł stanowi obronę wcześniejszych ustaleń badacza i jest odpowiedzią na krytykę jego monografii *Dziejopisarstwo* ze strony H. Lingenberga, a wydany tam na s. 573–578 tekst *Tablic* nie jest wydaniem krytycznym i zawiera liczne błędy, o których niżej (zob. przyp. 52). Zob. także polemikę z argumentacją J. Wenty zawartą w *Chronicon coenobii Olivensis*, jaką podjęła w obronie nieżyjącego już H. Lingenberga B. Jakubowska w artykule: eadem, *Polemika czy mistyfikacja?*, s. 163–191.

¹⁶ *Kronika oliwska. Źródło do dziejów Pomorza Wschodniego z połowy XIV wieku*, tłum. Dominika PIETKIEWICZ, wstęp i komentarz Błażej ŚLIWIŃSKI, Malbork 2008, s. 130.

¹⁷ J. Wenta w opisie tego rękopisu błędnie podaje liczbę 15 kart oraz nazwę biblioteki – „Kunglinga”, zob. J. WENTA, *Dziejopisarstwo*, s. 29. Błędna nazwę powtarza też w monografii: idem, *Studien über die Ordensgeschichtsschreibung am Beispiel Preußens*, Toruń 2000, s. 14, przyp. 29. Błąd ten powieliła także B. Jakubowska w: eadem, „Zum Dienste der Wahrheit...?”, s. 90 (Supplement, pkt 1). Poprawną

więtnastowieczną papierową owijkę. Spisany jest jednobarwnym atramentem, pisemem właściwym dla przełomu XV i XVI w. Tytuł, którego brak na manuskrypcie, nadany został przez bibliotekarza tejże biblioteki po jego zakupie na aukcji rękopisów Carla Axela Emanuela Reuterholmsa w Sztokholmie 23 XI 1864 r. Tytuł zapisany jest w skrócie na owijce ochronnej, natomiast w całości na karcie katalogowej. Brzmi on: *Chronicon Ducum Pomeraniae, Regum Bohemiae et Poloniae, Magistrorum Ordinis cruciferorum, qui Domini fuerunt Conditores et Donatores Monasterii Oliva annis 1170–1506*¹⁸. Rękopis w momencie zakupu był oprawiony razem z innym, zatytułowanym *Progressus itineris orientalis*, jako drugi. Informację o tym, poza kartą katalogową, podaje także szwedzka literatura¹⁹. Po zakupie manuskrypty rozdzielono. Pierwszy przechowywany jest obecnie pod sygnaturą M 309. Został on spisany na czterech papierowych kartach rozmiaru identycznego co rękopis D 1360. Zawiera tekst w językach włoskim, łacińskim i greckim, będący opisem podróży po kilku włoskich miastach oraz na Kretę i Rodos odbytej między 5 VIII 1471 a 19 II 1472 r. O tym, że rękopis *Tablic* był w owym kodeksie drugim z kolei, świadczy również dawna paginacja w prawym górnym rogu, sporządzona ciemniejszym atramentem, wyłącznie na kartach *recto*, która na pierwszej karcie rozpoczyna się od numeru 9; z kolei rękopis M 309 ma dokładnie 8 stron. Rękopis *Tablic* częściowo ma również pierwotną, oryginalną paginację (1–4) czterech kart (karty *recto* 2–5) zamieszczoną w prawym dolnym rogu. Oryginalność potwierdza kolor atramentu, identyczny z tekstem kroniczki, jak również dawny sposób zapisu cyfr arabskich. Rękopis D 1360 jest na pierwszej stronie mocno zabrudzony, co świadczy o tym, że przez dłuższy czas nie był oprawiony ani owinięty. Natomiast ostatnia strona rękopisu M 309 nie jest zabrudzona. Stąd można wywnioskować, że pierwotnie obydwie rękopisy nie były ze sobą połączone. Tekst kroniczki spisano na kartach 1r–9r i nie jest on, jak wspomniano, podzielony na *Tablice fundatorów i dobrodziejów*. Rozpoczyna się tzw. trzecim wierszem – epitafium Mściwoja II, słowami „Hii tenuere [...]” poprzedzonym sześcioma (po trzy w dwóch rzędach) ozdobnie ząbkowanymi kołami, w które wpisane zostały imiona sześciu książąt fundatorów z dynastii pomorskiej, od Subisława po Mściwoja II. Na drugiej stronie znajduje się natomiast dziesięć kół bez zdobień, z których dziewięć (po trzy w rzędzie) zawiera imiona dobrodziejów, a jedno, ostatnie, jest puste. Podobne koła z odpowiednimi imionami, również bez zdobień, pojawiają się także w tekście

liczbę 10 kart w tym manuskrypcie podaje za to Ludwik Antoni Birkenmajer, zob. E. BARWIŃSKI, L.A. BIRKENMAJER, J.N.B. ŁOŚ, op.cit., s. 144.

¹⁸ J. WENTA, *Dziejopisarstwo*, s. 29, podaje tytuł krótszy, zapisany na wyżej wspomnianej owijce: *Chronicon Ducum Pomeraniae, Regum Bohemiae et Poloniae, Magistrorum Ordinis Cruciferorum etc.* L.A. Birkenmajer podaje również tytuł z owijki, sugeruje natomiast, że rękopis powinien nosić raczej nazwę: *Cronicon breve Monasterii Olivensis (1170–1506)*, zob. E. BARWIŃSKI, L.A. BIRKENMAJER, J.N.B. ŁOŚ, op.cit., s. 144.

¹⁹ Zob. Henry OLSSON, *Reuterholmska manuskriptsamlingarnas öden*, Meddelanden från svenska riksarkivet för år 1926, Stockholm 1928, s. 159; Bruno BASSI, Åke DINTLER, Oloph ODENIUS, *Progressus itineris orientalis. Dagbok över en resa till Orienten*, Forum navale, [vol.] 15: 1958, s. 3 (tam też na s. 5–8 wydano ten rękopis).

kroniczki, przy okazji dodawania w narracji nowej osoby fundatora czy darczyńcy. Rękopis ma trzy puste miejsca na inicjały. Pierwsze o wysokości dwóch wierszy, przeznaczone na literę H w słowie „Hiis” rozpoczynającym wiersz na karcie 1r; drugie miejsce – o wysokości trzech wierszy – skryba pozostawił na literę D w: „Docente nos Seneca” (k. 2r); trzecie – o wysokości dwóch wierszy – dla litery S w słowie „Sexaginta” rozpoczynającym wiersz o Świętopętku na karcie 4v. Tekst kończy się opisem panowania króla Aleksandra Jagiellończyka i jego donacji dla klasztoru oliwskiego, po czym narysowane jest jeszcze jedno puste koło. To ono pozwala J. Wencie na „dość precyzyjne datowanie czasu powstania rękopisu”, mianowicie na lata panowania Aleksandra Jagiellończyka 1501–1506, o czym świadczyć ma niewpisanie w koło imienia następcy tego króla. Jednak, co można wywnioskować z jego wywodów, J. Wenta datował ten rękopis wyłącznie na podstawie analizy karty 1v, nie biorąc pod uwagę zawartości tekstu kroniki²⁰. Opierając się tylko na informacji z karty 1v, mianowicie dziewięciu kołach z imionami i jednym pustym, błędnie założył, że „końcowy zakres chronologiczny tekstu wyznacza osoba króla Aleksandra Jagiellończyka” i że rękopis powstał „za jego panowania”²¹. Tymczasem zakres chronologiczny tekstu wyznacza nie panowanie króla, lecz jego śmierć, o czym informuje ostatnie zdanie rękopisu, którego J. Wenta nie wspomina: „Et debitum carnis exsolvit anno Domini millesimo q̄iungentesimo sexto”²². Już informacje o zatwierdzeniu przez króla przywilejów dla klasztoru przesuwałyby datę powstania *post quem* na 1 IX 1505 r.²³ Zatem tekst ten napisano krótko po śmierci króla, między 19 VIII a 8 XII 1506 r. (względnie 24 I 1507 r.). Świadczy o tym przede wszystkim informacja o śmierci króla Aleksandra zawarta w tekście oraz kolejne puste koło kończące dzieło, zarówno na karcie 9r, jak i na początku – karcie 1v. W 1506 r. Zygmunt I przebywał na Litwie. Już po śmierci Aleksandra, 13 IX 1506 r., wbrew postanowieniom unii mielnickiej został wybrany w Wilnie wielkim księciem litewskim. Dopiero 8 XII 1506 r. na sejmie piotrkowskim senat obrał go królem polskim, a koronacja odbyła się po jego przybyciu z Litwy do Krakowa, w katedrze na Wawelu 24 I 1507 r.²⁴ Zatem jesienią 1506 r. nowy władca Polski i Pomorza nie był jeszcze nawet znany, nie mówiąc o jego ewentualnych zasługach dla Oliwy, dzięki którym wpisano by go w poczet dobrodziejów. Zakładając jednak, że rękopis ten spisano później, już za panowania Zygmunta, to datą graniczną *ante quem* byłby rok 1512, w którym to roku król zatwierdził klasztorowi wszystkie przywileje. Wówczas skryba odnotowałby ten fakt i umieściłby króla w poczcie darczyńców. Umieszcza za to w tym szeregu Jana Olbrachta, mimo że król ten nie nadał ani nie potwierdził Oliwie żadnych przywilejów. Jeżeli Zygmunt byłby już nowym władcą Polski w chwili kończenia rękopisu, autor wpisałby cho-

²⁰ J. WENTA, *Dziejopisarstwo*, s. 30.

²¹ *Ibid.*, s. 29–30.

²² Kungliga biblioteket, Stockholm (dalej cyt. KB Stockholm), sygn. D 1360, k. 9r.

²³ *Fontes Olivenses*, s. 376.

²⁴ Ludwik FINKEL, *Elekcya Zygmunta I. Sprawy dynastji jagiellońskiej i unii polsko-litewskiej*, Kraków 1910, s. 186–221.

ciaż jego imię w narysowane koło. Najwidoczniej jednak w momencie spisania rękopisu nowy król nie był jeszcze znany, dlatego też koło pozostało bezimienne.

Wobec powyższego można zatem postawić hipotezę, że rękopis ten powstał w Oliwie jesienią 1506 r. wyłącznie z chęci odnotowania kolejnego wielkiego dobrodziejstwa klasztoru, jakim był dopiero co zmarły król Aleksander. O Janie Olbrachcie kronikarz wypowiada się krótko i niezbyt pochlebnie²⁵, natomiast Aleksander jest przedstawiany w zupełnie innym świetle. W zasadzie cała zapiska, poza pochwałą przymiotów króla słowami: „vir magnificus pius mitis munificus regularis et Deo devotus multum diligens clerum et religiosus”, dotyczy potwierdzenia przez niego przywilejów i zgody na przyłączenie do dóbr klasztornych wsi „Streppaw” (Strzępowo) oraz „Bulow” z jeziorem „Glamboijke” (Głębokie) i przyległymi lasami, które nadał Oliwie doktor medycyny Stefan²⁶. Chodzi o nadanie Stefana Falka i jego żony, których do konfraterni w 1505 r. przyjął ówczesny opat oliwski Grzegorz Stolzenfot²⁷. Dlatego tego ostatniego można uznać za autora lub inspiratora obydwu dodatkowych zapisek o królach Janie Olbrachcie i Aleksandrze. G. Stolzenfot wybrany został na opata po śmierci swojego poprzednika Jerzego Krokowa 15 VI 1504 r.²⁸ Wcześniej (od 1482 r.) pełnił w klasztorze funkcję przeora²⁹. Z kolei opat J. Krokow był bratem Lorenza Mocnego, który brał udział w wojnie z Władysławem Jagiellończykiem o tron węgierski, walcząc po stronie Jana Olbrachta. Po klęsce Olbrachta pod Koszycami 1 I 1492 r. musiał się salwować ucieczką³⁰. Stąd też wyrażona w *Kroniczce* negatywna opinia na temat wojennych poczynań Olbrachta: „sed tamen in rebus bellicis infortunatus”, którą opat Grzegorz przejął zapewne od Lorenza Mocnego, jeśli nie bezpośrednio, to za pośrednictwem jego brata. Wydaje się, że wprowadzenie Jana Olbrachta do pocztu darczyńców służy wyłącznie zachowaniu ciągłości między Kazimierzem Jagiellończykiem a Aleksandrem, o czym świadczy pierwsze zdanie z opisu postaci Aleksandra: „post eum successit Allexander magnus dux Litwanie tunc existens frater germanus Joannis

²⁵ KB Stockholm, sygn. D 1360, k. 8v. Cała zapiska dotycząca króla brzmi następująco: „Post eum successit Johannes Albertus filius suus. Qui vir satis animosus et pudens, sed tamen in rebus bellicis infortunatus. Et obiit Thoronie anno Domini millesimo quingentesimo primo”. J. Wenta na temat tej zapiski podaje (idem, *Dziejopisarstwo*, s. 126): „Na podstawie takiego rękopisu za panowania króla Aleksandra dołączono fragment opisujący działania na rzecz Oliwy Jana Olbrachta i Aleksandra. Fragment taki zawiera rękopis nr 15 [D 1360 – T.Z.]. W zapisce tej brak jakiegokolwiek informacji o działaniach króla Jana Olbrachta na rzecz Oliwy, co nie jest bez znaczenia dla dalszych ustaleń (zob. dalej).

²⁶ KB Stockholm, sygn. D 1360, k. 9r: „Qui et omnia privilegia cenobio Oliue a predecessoribus suis concessa benignissime confirmavit Qui et predium et villas Streppaw et Bulow per famatum virum doctorem Stephanum phisicum sue Maiestatis nobis iuibus suis resignatum cum lacu Glamboijke, silvis et nemoribus et advocaciam pertinentibus singulisque emolimentis perpetuo incorporare permisit et preposuit. Quid inde erit exspectamus”.

²⁷ Zygmunt IWICKI, *Konwent oliwski (1186–1831). Leksykon biograficzny i nie tylko...*, współpraca Maria BABNIS, Gdańsk–Pelplin 2010, s. 167.

²⁸ Piotr OLIŃSKI, *Cysterskie nekrologi na Pomorzu Gdańskim od XIII do XVII wieku* (Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu, R. 88, z. 1), Toruń 1997, s. 214.

²⁹ Ibid., s. 222.

³⁰ Z. IWICKI, op.cit., s. 117.

Alberti [...]”³¹. *Annales Olivenses* również odnotowują nadanie doktora Falka, jednakże tekst rękopisu ze Sztokholmu, mimo że krótszy, wymienia wieś „Bulow”, której z kolei brak w *Annales*³². To świadczy o spisywaniu *Kroniczki* niedługo po 1505 r. Rękopis, zważywszy na pozostawione miejsca na inicjały, miał zostać ozdobiony. Jednakże pismo na kolejnych kartach staje się coraz mniej staranne, nierówne, w niektórych miejscach zachodzi na koła z imionami władców. Przede wszystkim tekst zawiera błędy, zauważone zresztą przez skrybę i przez niego poprawiane na bieżąco. W drugim wierszu o Świętopełku na karcie 4v, w wersie „dum ruit hoc sidus”, w słowie „ruit” litera „t” jest nadpisana powyżej liter „ui” (w tym przypadku to trzy połączone ze sobą kreski). W taki sposób z reguły zapisywano skrócone końcówki wyrazów. Ten zapis najwyraźniej wydał się skrybie mylący i dlatego umieścił on to słowo jeszcze raz obok na marginesie, oznaczając wyraźnie literę „u” dwiema pionowymi kreskami powyżej. W trakcie przepisywania tekstu, zauważywszy błędnie zapisany wyraz, z reguły powtórzenie, wykropkował go, w jednym tylko miejscu pomyłkę przekreślając: „ipso die ~~circumcisionis domini~~ Conversionis sancti Pauli”, k. 4r (s. 353)³³; „sui ~~conditoris~~ et omnium conditoris”, k. 2r (s. 351); „ad extremam ~~deductus~~ deducitur paupertatem”, k. 4r (s. 353); „extiterant de militibus”, k. 5r (s. 354)³⁴; „postea vero ~~milites~~ Milites Mistwinum”, k. 5r (s. 354); „exilio relegavit ~~Monasteria~~ sicque Pomeraniam pacifice possedit”, k. 6v (s. 356). Poza tym rękopis podaje jeszcze błędną datę roczną śmierci Świętopełka: „decessit fine beato anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo tercio tercio iidus Januarij”, k. 4v (s. 354). Mimo że w następnym zdaniu wiersz rozpoczyna się słowami „sexaginta sex annis et mille ducentis [...]”, nie skłoniło to jednak skryby do refleksji i poprawy wcześniejszego błędu. Wszystkie daty w tym rękopisie są zapisane słownie. Błąd ten, zakładając, że oryginał zawierał poprawną datę śmierci, można wytłumaczyć w dwójnasób. Nieczytelną rzymską cyfrę VI w oryginale, przy kleksie lub zatarciu łatwo można pomylić z III. Natomiast jeżeli oryginał miał daty zapisane słownie, wówczas skryba mógł powtórzyć „tercio” z sąsiadującego „tercio idus Januarii”, słowo „sexto” pomijając. Trudności w odczytaniu z oryginału mogą świadczyć o odpisywaniu z podniszczonego lub niewyraźnie spisane rękopisu. Nie można też wykluczyć, że tekst spisywano bezpośrednio ze starych drewnianych tablic umieszczonych w kościele³⁵. Możliwe, że rękopis ten nie został wykończony, gdyż ostatecznie stał się jedynie brudnopisem, szkicem dla właściwego dzieła lub też projektem treści nowych drewnianych tablic, będących komentarzem do wizerunków władców umieszczonych w kościele³⁶. Zapewne w związ-

³¹ KB Stockholm, sygn. D 1360, k. 9r.

³² *Fontes Olivenses*, s. 376.

³³ Numery stron w nawiasach podano za *Fontes Olivenses*, wykropkowania i przekreślenia pochodzą z rękopisu: KB Stockholm, sygn. D 1360.

³⁴ U W. Kętrzyńskiego (*Fontes Olivenses*) jest „extiterunt e militibus”, u T. Hirscha (*Die Chroniken von Oliva*, s. 729) z kolei „extiterant de militibus”.

³⁵ Błędy można by wówczas wytłumaczyć złym stanem kościelnych tablic.

³⁶ Zob. Zygmunt KRUSZELNICKI, *Historyzm i kult przeszłości w sztuce pomorskiej XVI–XVIII wieku*, Warszawa–Poznań–Toruń 1984, s. 77.

ku z dobrodziejstwem ze strony króla Aleksandra chciano w 1506 r. uzupełnić w oliwskiej katedrze wizerunki darczyńców. Być może koła z wpisanymi imionami oznaczają w rękopisie miejsca, w których później w oryginale znajdować się miały ich wizerunki. To z kolei świadczy o tym, że idea opata Rudigera – upamiętniania darczyńców klasztoru „in picturae et scripturae” – była ciągle żywa i po blisko 40 latach postanowiono umieścić kolejną postać w poczcie dobrodziejów. Tak stało się już wcześniej po ponad 110 latach, kiedy w 1467 r. Kazimierz Jagiellończyk zatwierdził klasztorowi wszystkie przywileje³⁷.

2. Kodeks pod dziewiętnastowiecznym tytułem *Chronica Monasterii Olivensis* przechowywany w Stadsbibliotek w Linköping³⁸, opatrzony sygnaturą H3a, spisany został na papierze bez znaków wodnych i liczy 13 kart, z czego 11 zapisanych³⁹, formatu 8°. Oprawiony jest w dziewiętnastowieczny papier marmoryzowany i składa się, co nie jest bez znaczenia dla dalszych ustaleń, z dwóch sztucznie połączonych ze sobą rękopisów. Dotychczas w literaturze żaden z badaczy nie zwrócił na to uwagi. Tekst *Tablic* pod tytułem *Chronica perbrevis Monasterii Oliuensis et primo permittuntur pauci versus subscripti ibidem ymaginibus fundatorum monasterii eiusdem* znajduje się w pierwszym z rękopisów, na kartach 1v–5v. Narracja sięga 1467 r., czyli momentu zatwierdzenia przywilejów dla klasztoru przez Kazimierza Jagiellończyka. Brak jednak zapiski o podarowaniu ornatu przez króla. Rękopis ten został wyjęty z innego, obszerniejszego kodeksu, gdyż na karcie 1r znajduje się końcowy fragment dzieła, którego autorem jest Joannes Andreae: *Lectura super arboribus consanguinitatis et affinitatis*⁴⁰. Dwukolorowe pismo pierwszego rękopisu (k. 1r–5v), litery spisane brązowym atramentem, czerwone podkreślenia dat, jak również poprawiane na czerwono duże litery i przecinki wskazują na drugą połowę XV w. Natomiast drugi rękopis (k. 6–13) został spisany jednobarwnym ciemniejszym atramentem, inną, czternastowieczną ręką⁴¹. Rękopis ten musiał być w przeszłości przez jakiś czas złożony podwójnie na pół – najpierw wzdłuż krótszej krawędzi, a następnie dłuższej, o czym świadczą nie do końca wygładzone zagięcia. Takich zagięć nie ma natomiast rękopis zawierający tekst *Tablic*, co wskazuje na późniejsze, sztuczne połączenie obydwu w jeden kodeks. Poza tym karty 6r oraz 13v są mocno zabrudzone, co znowu

³⁷ Zob. T. ZUZEK, op.cit., s. 350–351.

³⁸ Dawna nazwa: „Stifts- och landsbiblioteket” funkcjonuje dziś wyłącznie jako nazwa budynku. Stara biblioteka diecezjalna (Stiftsbiblioteket) jest obecnie częścią wspomnianej biblioteki publicznej. Autor tego artykułu pragnie w tym miejscu podziękować pracownikom Czytelnicy Zbiorów Specjalnych Biblioteki w Linköping za życzliwość i ogromną pomoc podczas kwerendy, a w szczególności panu Mathiasowi von Wachenfeldt.

³⁹ J. Wenta podaje liczbę 12 kart, natomiast w cytowanym przez tego autora opisie pióra J.N.B. Łosia mowa o 13 („kart 11 i 2 puste”), por. J. WENTA, *Dziejopisarstwo*, s. 28 i przyp. 80 na s. 29; E. BARWIŃSKI, L.A. BIRKENMAJER, J.N.B. ŁOŚ, op.cit., s. 9. Zob. także: Jean LECLERCQ, *Textes et manuscrits cisterciens en Suède*, *Analecta Sacri Ordinis Cisterciensis*, [vol.] 6: 1950, s. 126, gdzie autor wspomina o 11 kartach.

⁴⁰ Informuje o tym ostatecznie zdanie, które brzmi: „Explicit apparatus super arbore consanguinitatis domini Joannis Andree Amen”.

⁴¹ Na XIV w. wskazuje również J. Leclercq (op.cit., s. 126).

świadczy o tym, że pierwotnie nie był on oprawiony wspólnie z rękopisem *Tablic*, gdyż brak takich zabrudzeń na kartach 5v oraz 1r. Drugi rękopis zawiera odpisy czterech dokumentów dla klasztoru cysterskiego w Doberan (od 1274 r. Pelplin). Dokumenty te zostały już opublikowane, według innej podstawy rękopiśmiennej, dlatego też pominięto tu analizę ich treści⁴². Wypada jednak dodać, że pierwszy, wydany przez Th. Hirscha, ma w rękopisie H3a dodatkowy fragment, który w całości opublikował Jan Łoś⁴³. Na ostatniej pustej stronie widnieje napis: „Polplyn”. Na tej podstawie J. Wenta snuje domysły, że rękopis H3a został wywieziony z Pelplina do Szwecji jako łup wojenny⁴⁴. Ponieważ obydwa rękopisy były w przeszłości rozdzielone, o czym J. Wenta nie wspomina, a ich zawartość różni się tematycznie, nie można zatem jednoznacznie stwierdzić, czy manuskrypt zawierający *Tablice* znajdował się kiedykolwiek w Pelplinie i czy został tam spisany⁴⁵. Rękopis ten, jak wspomniano,

⁴² Pierwszy dokument (k. 6r–7r) to kopia nadania księcia Sambora i jego żony Mechtylidy, a wydał go T. Hirsch w: *Monumentorum foundationis Monasterii Polpliniensis fragmentum*, [in:] SRP, Bd. 1, s. 809–812. Dokumenty: drugi – „De terminis, graniiciis et gadibus loci prime abbacie [...]” (k. 7v–8v), trzeci – „Samburii bonorum Pogtkow(!) Cosmenii et Cobelow donacionis [...] confirmacio” (k. 8v–10v) i czwarty – „Super decimatum absolucionem in Pogotkow episcopi et capituli confirmacio” (k. 10v–11v) opublikował Max Perlbach w: *Pommerellisches Urkundenbuch*, hrsg. v. Westpreussischen Geschichtsverein, bearb. v. Max PERLBACH, Danzig 1882, s. 145–147, 215–218, 290–291. Drugi i trzeci dokument, lecz w nieco innym brzmieniu opublikował także Romuald Frydrychowicz w: idem, *Geschichte der Cistercienserabtei Pelplin und ihre Bau- und Kunstdenkmäler*, Düsseldorf 1905, s. 14–15, 20–22.

⁴³ E. BARWIŃSKI, L.A. BIRKENMAJER, J.N.B. ŁOŚ, op.cit., s. 9.

⁴⁴ J. WENTA, *Dziejopisarstwo*, s. 28. Zob. także: idem, *Studien über die Ordensgeschichtsschreibung*, s. 37, gdzie autor ten posuwa się jeszcze dalej, uznając najwyraźniej miejsce pochodzenia tego rękopisu jako pewne. Nazywa go wprost „rękopisem pelplińskim” („Pelpliner Handschrift”).

⁴⁵ Jako że oba rękopisy wchodzące w skład kodeksu H3a pochodzą z różnych okresów i zostały sztucznie ze sobą połączone w XVIII lub XIX w. (najprawdopodobniej jeszcze przez Erica Benzeliusa w wieku XVIII), to nie można, jak zrobił to J. Wenta, traktować tego konkretnego rękopisu jako „liber traditionum” (J. WENTA, *Dziejopisarstwo*, s. 122; idem, *Studien über die Ordensgeschichtsschreibung*, s. 14) i doszukiwać się w nim analogii z tzw. *Tabula Parentiqua Schirensis*: „[...] warto pamiętać, że ten kluczowy w rozważaniach Jakubowskiej rękopis [z Linköping – T.Z.] pochodzi z cysterskiego klasztoru w Pelplinie! Oprócz *Chronica perbrevis monasterii Oliensis* znajduje się tam także tekst pelplińskiego »fundatio« i pierwszych nadań, traktowany w Pelplinie analogicznie jak *Kronika oliwska* w Oliwie! Poprzedza on nekrolog oraz kopiarz. Z Oliwy wysyłano by więc do innych klasztorów tekst poświęcony fundatorom. Jeszcze raz obserwujemy analogie do przykładu z Scheyern” (Jarosław WENTA, *Odpowiedź Bognie Jakubowskiej*, ZH, t. 70: 2005, z. 1, s. 100–101). Ponadto rękopis z Linköping nie zawiera nekrologu. W tym konkretnym przypadku interpretacja J. Wenty dotycząca rękopisu H3a jest zupełnie nietrafiona. Rękopis ten to, jak wspomniano, sztucznie ze sobą połączone teksty. Tekst *Tablic* pochodzi z obszerniejszego kodeksu, który był zbiorem różnych dzieł (świadczy o tym stosowanie zwrotów „explicit” – „incipit”) i mógł trafić do niego zupełnie przypadkowo. Wydaje się wręcz nieprawdopodobne, aby w Oliwie przechowywano tekst *Chronica perbrevis* spisany w jednym manuskrypcie razem z innymi traktatami teologicznymi (i na dodatek nie zajmowałby on czołowego miejsca w tym rękopisie). Również wydaje się nieprawdopodobne, aby nie dokonano specjalnego odpisu dla klasztoru w Pelplinie, a jedynie wydarto (!) z owego kodeksu, zawierającego różne dzieła, tekst dzieła w Oliwie najważniejszego. Następnie „wysłano by” go, jak twierdzi J. Wenta, w takiej postaci do Pelplina (jak już wyżej wspomniano, tekst rozpoczyna się na karcie 1v – na karcie 1r znajduje się poprzekreślana końcówka *De consanguinitatis*; *Chronica perbrevis* została tam spisana w jednym

jest fragmentem obszerniejszego kodeksu i być może trafił do Szwecji w innych okolicznościach, niekoniecznie w drodze rabunku z klasztoru pelplińskiego w XVII w. Faktem jest natomiast, że strony z tekstem *Tablic* zostały wydarte, nie bez szkody dla dzieła *De consanguinitatis*. Widocznie stanowiły dla kogoś większą wartość jako oddzielne dzieło, a następnie ktoś światlejszy połączył kronickę z Oliwy z odpisami z Pelplina w jedną całość. Tekst *Tablic* spisany jest bez akapitów – jednym ciągiem, i tylko w pierwszym wierszu – „Hii tenuere [...]” – każdy wers rozpoczyna się od nowej linijki. Poza tym początek wszystkich trzech wierszy jest oznaczony na marginesie czerwoną gwiazdką. Dodatkowo tam, gdzie w innych rękopisach *Tablic* tekst zaczyna się od nowego akapitu, skryba tylko sygnalizuje przerwę czerwonym znakiem ¶. Wiadomo, że kodeks ten został podarowany Bibliotece w Linköping przez Carla Jespera Benzeliusa⁴⁶, syna Erica Benzeliusa Młodszeo. Rękopis *Kroniczki* znajdować się miał uprzednio w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali⁴⁷. Jednakże w wyniku kwerendy tam przeprowadzonej (polegającej m.in. na przejrzeniu wszystkich, począwszy od najstarszego, katalogów rękopisów, również tych sporządzonych przez E. Benzeliusa w latach 1710–1711, a więc w czasie, kiedy dokonał on odpisu „a”, jak sam podaje „ex veteri codice Ms. Bibliothecae Upsalensis publicae descripti anno 1710”) stwierdzono, że w katalogach nie ma żadnej informacji zarówno o rękopisie zawierającym tekst *Tablic*, jak i o odpisach dokumentów rękopisu z Pelplina⁴⁸. Jeżeli *Chronica perbrevis* była kiedykolwiek w posiadaniu tejże Biblioteki, musiała pozostawać zatem nieskatalogowana i w okolicach 1710 r. została wyłączona ze zbiorów. Najprawdopodobniej E. Benzelius zabral ją ze sobą po dokonaniu odpisu⁴⁹. Jego księgozbiór został ofiarowany po jego śmierci dwuetapowo Bibliotece w Linköping. W ramach pierwszej darowizny ofiarowano jedynie odpis „a” *Chronica perbrevis*, gdyż oryginału nie ma w wykazie *Repertorium Benzelianum*⁵⁰. Rękopis H3a został

ciągu dla oszczędzenia miejsca, a wiersze o Świętopelku scalono graficznie z tekstem narracyjnym – forma niespotykana w innych rękopisach *Tablic*, co *nota bene* świadczy o tym, że tekst kroniki nie był szczególnie ważny dla autora rękopisu). Tam zakonnicy pelplińscy, niepomni na taki układ graficzny, mieliby połączyć ten rękopis z powstałymi około wiek wcześniej, przechowywanymi w ich klasztorze w formie złożonej podwójnie na pół (o czym była mowa wyżej) odpisami najważniejszych dla nich dokumentów?!

⁴⁶ Gustaf WALLI, *Carl Jesper Benzelius*, [in:] *Svenskt biografiskt lexikon*, Bd. 3, red. Bertil Boëthius, Stockholm 1922, s. 278.

⁴⁷ Zob. E. BARWIŃSKI, L.A. BIRKENMAJER, J.N.B. ŁOŚ, op.cit., s. 10; J. WENTA, *Dziejopisarstwo*, s. 29.

⁴⁸ Autor artykułu pragnie w tym miejscu podziękować pracownikom Czytelni Zbiorów Specjalnych w gmachu Carolina Rediviva Biblioteki Uniwersyteckiej w Uppsali, a w szczególności Håkanowi Hallbergowi, za życzliwość i pomoc podczas kwerendy.

⁴⁹ Od 1702 r. Benzelius pracował w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali, w 1731 r. został biskupem Linköping i pozostał tam do śmierci w 1743 r. Nie zdążył objąć arcybiskupstwa w Uppsali, które otrzymał rok wcześniej, stąd też jego liczny księgozbiór znalazł się w Bibliotece w Linköping, zob. Claes ANNERSTEDT, *Eric Benzelius d. y.*, [in:] *Svenskt biografiskt lexikon*, Bd. 3, s. 242–255.

⁵⁰ Johan Henrik LIDÉN, *Repertorium Benzelianum, innehållande I. Förtekning på en Del af Ärke-Biskopens Eric Benzeli den Yngres Manuscript-Samling och II. Förtekning, särskild, på förenämnde Ärke-Biskops Bref-Samling. Begge förvarade uti Linköpings Bibliothek*, Stockholm 1791. Kopia „a” rękopisu z Linköping jest tam wymieniona pod pozycją nr XXXVI na stronie 17.

ofiarowany później przez jego syna Carla Jespera. Tekst *Tablic* z tego rękopisu, jak wspomniano, opublikował w całości J. Wenta⁵¹. Jednakże, co bardzo dziwi, a o czym badacz ten nie informuje, jako podstawę *de facto* przyjął on tekst z wydania W. Kętrzyńskiego, podając w wybranych tylko fragmentach lekcje z rękopisu H3a. Świadczy o tym, poza użyciem dyftongów, niespotykanych w piętnastowiecznym rękopisie, przede wszystkim identyczność jak w *Fontes Olivenses*, a odmienny w omawianym tu rękopisie zapis imion oraz innych wyrazów⁵². Najdobitniej zaś ukazują to zapiski z drugiego wiersza o Świętopełku (J. Wenta – s. 575; W. Kętrzyński – s. 354): „[...] tertio Ianuarii fuit idus” (u Kętrzyńskiego jest „Iani”) oraz „Extiterunt e militibus” – gdzie w rękopisie H3a na karcie 3v jest „[...] tercio iam fuit ydus” oraz „Extiterant de militibus”. Do tego wiersz tzw. trzeci – epitafium Mściwoja II podaje on za Ernstem Strehlke (J. Wenta – s. 575; E. Strehlke – s. 402), co zauważyła już B. Jakubowska⁵³: „Exutisque malis sibi confer in aethere statum”, podczas gdy w rękopisie brak w wersji wyrazu „sibi”⁵⁴. Edycja J. Wenty, w której pisownia jest niezgodna ze średnio-

⁵¹ J. WENTA, *Chronicon coenobii Olivensis*, s. 573–758.

⁵² J. WENTA, *Chronicon coenobii Olivensis* / Stadsbibliotek, Linköping, sygn. H3a (*Chronica perbrevis*): s. 573 / k. 2r: „extitit” / „existit”; „nihil” / „nichil”; „chronicis” / „cronicis”; „Mistwinus” (dwa razy) / „Mistwinus”; s. 574 / k. 2r: „haec” / „hec”; „Suantopolcum” / „Swantopolcum”; „Suantopolcus” / „Swantopolcus”; „Poloniae” / „Polonie”; s. 574 / k. 2v: „anno scilicet Domini MCCXXIII” / brak „Domini”; „Pogazani” / „Pogozani”; „Pomoraniam” / „Pomeraniam”; „saevitiam” / „seviciam”; „Prusiam” / „Prusiam”; s. 574 / k. 3r: „prostraverint” / „prostraverunt”; „MCCXXXIV” / „MCCXXXIII”; „XXIV servis” / „XXIII servis”; s. 575 / k. 3r: „papae” / „pape”; „concordiae” / „concordie”; „Prussia” / „Prusia”; „de Prussia dampna multa” / „de Prussia dampna multa”; „gloriosae eiusdem virginis sanctae Barbarae” / „gloriose eiusdem virginis sancte Barbare”; „Prussia” / „Prusia”; „apostolicae” / „apostolice”; „misericordiae” / „misericordie”; s. 575 / k. 3v: „missae” (dwa razy) / „misse”; „maeste” / „meste”; „devotae” / „devote”; „presbyterorum” / „presbiterorum”; „lachrymantur” / „lachrimantur”; s. 576 / k. 3v: „Suantopolcus” / „Swantopolcus”; „Wratislaum” (dwa razy) / „Wartislaum”; s. 576 / k. 4r: „potentiores” / „potiores”; „ac assistenciam” / „assistenciam ac”; „Wratislaum” / „Wartislaum”; „Elbingum” / „Elbingum”; „coenobio” / „cenobio”; „tempore vitae suae” / „ipse vite sue”; „Poloniae” (dwa razy) / „Polonie” (dwa razy); „dux Mistwinus” / „dominus Mistwinus”; „Calendas” / „Kalendas”; „XXIV die” / „XXIII die”; „cognoscimus” / „recognoscimus”; „planctis” / „plantis”; „haec” / „hec”; „Woldemirri” / „Woldemiri”; „sanctae” / „sancte”; „suae” / „sue”; s. 577 / k. 4v: „Bohemiae” (dwa razy) / „Bohemiae”; „rex Wentzlaus” / „rex Wentzeslaus”; „Poloniae” (trzy razy) / „Polonie”; „Pomeraniae” / „Pomeranie”; „clypeo” / „clipeo”; „aliquot annis” / „aliquot annos”; „magnae” / „magne”; „Wenceslaus tertius” / „Wenceslaus tercius”; „petivit” / „petit”; „coepit” / „cepit”; „terrae pro suae” / „terre pro suo”; „filiis et pluribus” / „filiis suis et pluribus”; „Danensez” / „Danensem”; s. 577 / k. 5r: „quotidie” / „quottidie”; „in castro erant” / „in castro conclusi erant”; „Prussiae” / „Prusie”; „caeteros” / „ceteros”; „Pomeraniae” / „Pomeranie”; „Woldimiro” / „Woldemiro”; „usque ad terrae Stolpensis terminos” / „uque ad terminos terre Stolpensis”; „quam marchionibus” / „quam marchionistis”; „terrae” / „terre”; „subiectae” / „subiecte”; s. 578 / k. 5v: „apud” / „aput”; „rex Wladislaus alias Loket” / „rex Polonie Wladislaus alias Loket”; „domino terrae” / „dominio terre”; „inita cum rege Lithwanorum” / „iuncta cum rege Lithwinorum”; „amicitia” / „amicicia”; „MCCCCCLIV” / „MCCCCCLIII”; „caedes” / „cedes”; „subiicitur” / „subicitur”; „haereditates” / „hereditates”. Por. z *Fontes Olivenses*, s. 351–358.

⁵³ B. JAKUBOWSKA, *Polemika czy mistyfikacja?*, s. 180, przyp. 61.

⁵⁴ E. Benzeliusz w swojej kopii (Stadsbibliotek, Linköping (dalej cyt. Sb Linköping), sygn. T67, k. 1r), w miejscu, gdzie w wydaniu E. Strehlkego znajduje się „sibi”, wstawił odnośnik z uwagą: „supple his”. Identyfikacja braku wyrazu w owym wierszu co rękopis H3a ma także rękopis D 1360 ze Sztokholmu. Zapewne ta słuszna uwaga E. Benzeliusza spowodowała, że E. Strehlke dodał do tekstu

wieczną ortografią (m.in. przez użycie dyftongów), na co słusznie zwróciła uwagę nieznająca oryginału B. Jakubowska, mogła spowodować u tej badaczki wątpliwości prowadzące do pytania o rzeczywistą metrykę rękopisu z Linköping⁵⁵.

Na koniec wypada zauważyć, że ustalenie zarówno precyzyjnego czasu powstania rękopisu (poza określeniem pisma na około drugą połowę XV w.), jak i tego, kto przepisał do niego tekst *Tablic*, wydaje się dzisiaj niemożliwe ze względu na fakt, że jest to fragment większego kodeksu, będącego zbiorem różnych tekstów⁵⁶.

W swojej monografii poświęconej dziejopisarstwu klasztoru w Oliwie J. Wenta podaje informacje o trzech odpisach rękopisu z Linköping: „z tego rękopisu wykonano trzy znane nam dzisiaj kopie: a, – kopia Benzeliusa wykonana w 1710 r.; b, – kopia zrobiona przez Stenzeliga w 1710 r.; c, – kopia wykonana w bibliotece w Linköping dla Ernsta Strehlkego w końcu XIX w.”⁵⁷. Z kolei B. Jakubowska stwierdza, że istnieją jedynie dwie, a nie trzy kopie, gdyż kopia „a” i „c” to *de facto* jedna i ta sama pozycja. W tym miejscu wypada sprostować informację podaną przez B. Jakubowską, która mylnie zarzuciła J. Wencie, że kopię E. Benzeliusa wykazał w rozprawie dwukrotnie, raz jako pozycję „a” i ponownie jako pozycję „c”⁵⁸. Nieporozumienie wynika faktu, że J. Wenta wywodzi kopię „c” bezpośrednio z rękopisu H3a, co jest błędne, gdyż jest to jedynie wierna kopia odpisu „a” E. Benzeliusa. B. Jakubowska, po zbadaniu rękopisu „c” przechowywanego w Archiwum Państwowym w Gdańsku, nieświadoma, że odpis „c” jest jedynie kopią odpisu „a”, doszła do przeświadczenia, że jest to jedna i ta sama pozycja. Znalazła w nim za-

wyraz „sibi”. D. Cramer z kolei w owym fragmencie podał słowo „tu”. Taką samą lekcję przyjął za nim H. Lingenberg, który uznał dodane przez E. Strehlkego „sibi” jako gramatycznie błędne. Wprost przeciwnie, „sibi” wydaje się tu najbardziej sensowne. Ostatecznie przyjęte przez H. Lingenberga słowo „tu” nie jest błędne, powoduje jednak brak informacji, komu Chrystus ma dać miejsce w niebie. Natomiast pod względem metrycznym wszystkie trzy proponowane wyrazy są poprawne, przy „his” i „tu” trzecia stopa jest spondejem, a przy „sibi” daktylem (autor tego artykułu pragnie w tym miejscu podziękować prof. Tomaszowi Jasińskiemu za konsultacje w sprawie leonińskich wersów, jak i za wszelkie uwagi odnośnie do całego tekstu artykułu). Zob. D. CRAMER, *Das Große Pomrische*, s. 46; H. LINGENBERG, op.cit., s. 40, przyp. 73; s. 131, przyp. 20; *Franciscani Thoruniensis Annales Prussici*, s. 401, przyp. 4.

⁵⁵ B. JAKUBOWSKA, „*Zum Dienste der Wahrheit...*”, s. 94 (Suplement, pkt 11). Opinie na temat ortografii badaczka ta wyraziła dwukrotnie: „zaznaczmy w tym miejscu dobitnie, że zarówno odpis przechowywany w Toruniu, jak i kopia rękopisu petersburskiego oraz druk Lieberkühna (wszystkie typu obrazowego) zachowały jeszcze średniowieczną ortografię oraz liczne abrewiacje, których nie zachował już manuskrypt z Linköping, wedle Wenty najstarszy ze znanych” (ibid.). Drugą opinię opublikowała we wcześniejszym artykule: „Istnieją więc podstawy, aby wnioskować, że wspomniane egzemplarze typu obrazowego: sztokholmski – zredagowany na pocz. XVI w., Schlippenbacha – w XVII w., petersburski hr. Rumiancewa oraz druk Lieberkühna – w XVIII w., odwzorowały redakcję tekstu wcześniejszą, aniżeli rękopis z Linköping, uznany przez Wentę za najstarszy z zachowanych i zarazem najbliższy archetypu CPMO/*Tabulae*” (eadem, *Polemika czy mistyfikacja?*, s. 174).

⁵⁶ Zarówno w Bibliotece w Linköping, jak i w Uppsali brak rękopisu zawierającego dzieło Johanesa Andreae *De consanguinitatis* i posiadającego podobny format co H3a, w którym brakowałoby ostatniej strony tego traktatu.

⁵⁷ J. WENTA, *Dziejopisarstwo*, s. 29.

⁵⁸ B. JAKUBOWSKA, „*Zum Dienste der Wahrheit...*”, s. 90 (Suplement, pkt 2).

równy notę E. Strehlkego, jak i zapisane dwukrotnie nazwisko Benzeliusa, mylnie przez nią odczytanego jako „Bonzeliusa”⁵⁹.

Zatem w tym wypadku wykaz odpisów rękopisu H3a z Linköping przedstawia się następująco⁶⁰:

a – odpis sporządzony przez E. Benzeliusa w 1710 r. w Uppsali, znajdujący się obecnie w Linköping;

a1 – kopia odpisu „a” E. Benzeliusa, którą sporządził dla E. Strehlkego w Linköping w kwietniu 1862 r. Levin Christian Wiede⁶¹, przechowywana w Archiwum Państwowym w Gdańsku pod sygnaturą Bibliotheca Archivi 300, R/LI q 55–56, nr 3. Tekst *Tablic* znajduje się na stronach 59–73, natomiast na stronie 57 Strehlke umieścił informacje o dacie dokonania odpisu, a strona 74 zawiera autograf kopisty. Jest to wierna kopia odpisu „a” E. Benzeliusa, włącznie z jego uwagami na marginesach i tablicą genealogiczną, stąd też nie ma potrzeby się nią tutaj zajmować. Wypada jedynie dodać, że to z niej wydał E. Strehlke tzw. trzeci wiersz – epitafium Mściwoja II⁶²;

b – odpis sporządzony przez „Fr. Stenzeliga” również w Uppsali w 1710 r., znajdujący się niegdyś w Greifswaldzie, o czym niżej.

Kopia „a” przechowywana jest w Stadsbibliotek w Linköping pod sygnaturą T67. Jest to zbiór odpisów 207 dokumentów różnego formatu, spisanych na papierze głównie po łacinie, dokonany ręką E. Benzeliusa. Oprawiony w tekturę i półskórek formatu 2°, liczy 228 kart. Nosi tytuł *Ecclesiastique samlingar*, a tekst *Tablic*, o tytule identycznym co w rękopisie H3a, spisano na kartach 1r–8r formatu 4°. Pod tekstem na karcie 8r znajduje się informacja: „Ex veteri codice Ms. Bibliothecae Upsalensis publicae descripsi anno 1710, mense Julio” oraz autograf kopisty. Natomiast na karcie 8v narysowana jest tablica genealogiczna postaci wymienionych w *Tablicach*. Ponadto E. Benzelius ponaosił na marginesach uwagi i odsyłacze do dzieł Caspara Schütza, Daniela Cramera oraz Heinricha Leonarda Schurzfleischa⁶³, a ponad tytu-

⁵⁹ Ibid. W rękopisie gdańskim (sygn. Bibliotheca Archivi 300, R/LI q 55–56, nr 3) dziesiętnasto-wieczny kopista wyraźnie zapisał na stronie (nie karcie!) 57 „Benzeliana” i na stronie 73 „Benzelius”, dlatego niezrozumiały jest fakt błędnego odczytu przez autorkę nazwiska szwedzkiego uczonego jako „Bonzelius”. Tym bardziej nieuzasadniona jest jej uwaga poczyniona względem J. Wenty, że użyty przez niego zapis „Benzelius” jest niewłaściwy.

⁶⁰ Oznaczenia kopii przyjęto tutaj za J. Wentą, zamieniając jedynie „c” na „a1”.

⁶¹ L.Ch. Wiede (1804–1882) w 1830 r. przyjął święcenia kapłańskie i pracował w wielu parafiach w diecezji Linköping jako wikariusz, a w latach 1847–1869 jako bibliotekarz w bibliotece diecezjalnej w Linköping (Stiftsbiblioteket – wówczas usytuowanej w katedralnej wieży, obecnie stanowi część biblioteki publicznej), zob. Allan RANIUS, *Bibliotekarier vid Linköpings stiftsbibliotek*, Linköping 2004, s. 84–90. Pełną biografię L.Ch. Wiede opublikował A. Ranius w: idem, *Levin Christian Wiede* (Linköpings biblioteks handlingar. Ny serie, vol. 14), Linköping 1993.

⁶² Zob. *Franciscani Thoruniensis Annales Prussici*, s. 401–402, przyp. 4.

⁶³ Caspar SCHÜTZ, *Historia rerum Prussicarum*, Zerbst 1592; Daniel CRAMER, *Historia Ecclesiastica Pomeraniae*, Franckfurt 1604; idem, *Das Große Pomrische*; Heinrich Leonard SCHURZFLEISCH, *Historia Ensiferorum, Ordinis Teutonici Livonorum, Vitembergae* 1701. Zarówno C. Schutz (k. 13r, 14r–v, 38v–39v, 59v, 60r), jak i D. Cramer (*Historia Ecclesiastica*, s. 116, 130–131; *Das Große Pomrische*, s. 13, 41–42, 46) publikują tylko fragmenty *Tablic* wraz z niemieckim tłumaczeniem tekstu.

łem na karcie 1r napisał: „ad an. 1470”. Kopię tę odnotowuje *Repertorium Benzelianum* pod numerem XXXVI jako *Chronica Monasterii Olivensis*⁶⁴. Tekst ten ma inny układ graficzny niż H3a, a mianowicie we wszystkich trzech wierszach każdy wers zaczyna się od nowej linii. Poza tym E. Benzeliusz zapisywał całe wyrazy – imiona fundatorów i dobrodziejów, jak również nazwy własne ziem i miejscowości – dużymi literami. Ponadto używał dyftongów i wprowadzał zmiany do zapisu wyrazów, tak jakby przepisując piętnastowieczny rękopis, uwspółcześniał na bieżąco pisownię łacińską, np. zamieniając „nichil” na „nihil”, „chronicis” na „cronicis” itp. W samym jednak tekście znajdują się nieliczne różnice w porównaniu z oryginałem: H3a / T67: „factorum noticiam gemino quodam obiecto” / „[...] notitiam genuino quodam [...]”; „Huius principis fratris tempore” / „huius principis tempore”; „Non nece dampnavit” / „Non vere damnavit”; „ablatisque inde equis” / „ablatisque hinc equis”; „tercio iam fuit ydus” / „tertio Ian. fuit idus”; „Cui ergo propicia pia [...]” / „Cui rogo propicia pia [...]”; „Elbingum” / „Elbingam”; „privavit” / „privaverat”; „ipse vite sue” / „tempore vitae suae”; „iuncta cum rege Lithwinorum” / „inita cum rege Lithwinorum”. Nie wszystkie te rozbieżności wynikają wyłącznie z błędnego odczytania skrótów, gdyż niektóre z tych wyrazów są w rękopisie H3a zapisane wyraźnie i w całości. To powoduje, że można odnieść wrażenie, jakby była to kopia innego niż H3a rękopisu *Tablic*. Wątpliwości te dodatkowo pogłębia fakt braku informacji o tym ostatnim w zbiorach Biblioteki w Uppsali. Podobny zapis nazw własnych całkowicie dużymi literami oraz dyftongów mają również dwa siedemnastowieczne rękopisy: greifswaldzki⁶⁵ i gdański⁶⁶. Nie można jednak jednoznacznie stwierdzić, czy wyżej wymienione różnice między T67 i H3a wynikają ze sposobu odpisu piętnastowiecznego rękopisu przez E. Benzeliusza, który, być może, uwspółcześniał pisownię i zapisywał wyrazy dużymi literami po to, aby tekst był łatwiejszy w odbiorze, czy też odpisywał on *Chronica perbrevis* z zupełnie innego, nieznanego dziś rękopisu. To ostatnie rozwiązanie, mimo pewnych wątpliwości, wydaje się jednak mało prawdopodobne. Porównując lekcje tekstu E. Benzeliusza z fragmentami *Tablic* występującymi u C. Schütza, można zauważyć duży wpływ tego ostatniego na tekst kopisty. Do tego E. Benzeliusz przerysowuje niemal identycznie od Schütza z karty 15v tablicę genealogiczną książąt pomorskich⁶⁷. Poza tym obydwa rękopisy, tj. H3a i T67, mają identyczne błędy i braki, takie jak: „cum XXIII servis”, poprawnie winno być: „XXXIII” (s. 353)⁶⁸; „Illius exequias corpusque simul tumularunt”;

Natomiast H.L. Schurzfleisch jedynie powołuje się na oliwskie źródło (s. 247), przy okazji wspomnienia daty śmierci Mściwoja II.

⁶⁴ Por. przyp. 50.

⁶⁵ Universitätsbibliothek Greifswald, sygn. 555 Ms 11, k. 3r–15v.

⁶⁶ Archiwum Państwowe w Gdańsku, sygn. 940/420, s. 4–11.

⁶⁷ Wzorował się również na tablicy genealogicznej z dzieła: Martinus RANGO, *Origines Pomeranicas Clariss. Virorum, nec non XXIV. Diplomata Vetusta Patriae antiquitates illustrantia antehac nunquam typis evulgata, cum Notis et Animadversionibus Historico-Politicis [...]*, Colbergae 1684, s. 17.

⁶⁸ Numery stron w nawiasach podano za *Fontes Olivenses*.

poprawnie: „suum tumularunt” (s. 354); „sicque Pomoraniam pacifice possedit extunc toto vitae suae” (s. 356) – brak w rękopisach całego fragmentu od „extunc [...] suae”; „per archiepiscopum coronam regni Poloniae a sede apostolica” (s. 356–357) – brak słowa „regni”. E. Benzelius, jako człowiek wykształcony, podróżował po Europie i niewykluczone, że tekst *Tablic* był mu wcześniej znany z innego rękopisu.

Kopię „b” pod tytułem *Chronicon Olivense* jako jedyny wykorzystał M. Perlbach, analizując ją w swojej rozprawie z 1871 r. *Die ältere Chronik von Oliva* przy okazji porównywania tekstu znanych mu wówczas rękopisów *Tablic*⁶⁹. J. Wenta ograniczył się tylko do wymienienia jej istnienia, odsyłając w przypisie do wspomnianej rozprawy Perlbacha⁷⁰. Wcześniej odnotowuje ją w posiadaniu Biblioteki Uniwersyteckiej w Greifswaldzie w 1858 r. Georg Heinrich Pertz⁷¹. Jednakże M. Perlbach nie znalazł tego rękopisu z autopsji, o czym informował: „nach einer freundlichen Mittheilung des Herrn Dr. Müller in Greifswald, wie auch die folgenden Angaben über diese Handschrift”⁷². W wyniku przeprowadzonej w październiku 2013 r. kwerendy stwierdzono brak tego rękopisu w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej. Odnotowuje go jedynie stary katalog biblioteczny z XVIII w. – pochodzący z czasów, kiedy Greifswald należał do Szwecji⁷³. Katalog ten sporządził prof. Georg Schwartz⁷⁴, a *Chronicon Olivense* wymieniona jest na karcie 18v jako pozycja numer 5⁷⁵. Na podstawie tego katalogu w 1872 r. został sporządzony przez dra Karla Perta nowy⁷⁶, obowiązujący do dzisiaj i nie ma w nim żadnej informacji o tym rękopisie. Dodatkowo przepisując ze starego katalogu tytuły rękopisów, po sprawdzeniu na magazynowej półce, K. Pertz odznaczał je ołówkiem, przekreślając ich numer. Tylko przy *Chronicon Olivense* brak takiego odznaczenia. Możemy zatem wywnioskować, że rękopis zaginął między 1871 a 1872 r. Wszystko wskazu-

⁶⁹ Max PERLBACH, *Die ältere Chronik von Oliva*, Göttingen 1871, s. 169–170.

⁷⁰ J. WENTA, *Dziejopisarstwo*, s. 29, przyp. 82. Na brak wyjaśnienia kwestii „trzeciego” rękopisu z Greifswaldu (pozostałe dwa znajdują się kolejno w Bibliotece Uniwersyteckiej i Landesarchiv – u J. Wenty opisane pod numerami 4 i 14) zwróciła już uwagę B. Jakubowska, zob. eadem, „*Zum Dienste der Wahrheit...?*”, s. 91 (Suplement, pkt 3). W związku z wyrażanymi tamże przez autorkę wątpliwościami należy tutaj wyjaśnić, że w wyniku przeprowadzonej kwerendy stwierdzono, iż opisywany przez M. Perlbacha, a odnotowany przez J. Wentę jako kopia „b” rękopis nie jest tym samym rękopisem, co znajdujący się obecnie w Landesarchiv Greifswald pod sygnaturą Rep. 38 f. Hs. Adellung Nr 15.

⁷¹ Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde zur Beförderung einer Gesamtausgabe der Quellschriften deutscher Geschichten des Mittelalters, Bd. 11: 1858, H. 5–6, s. 690.

⁷² M. PERLBACH, *Die ältere*, s. 170, przyp. 2.

⁷³ Zob. Kyra T. INACHIN, *Die Geschichte Pommerns*, Rostock 2008, s. 75–119.

⁷⁴ Albert Georg Schwartz, profesor na Uniwersytecie w Greifswaldzie w latach 1721–1755, wykładał historię Rzeszy Niemieckiej, Szwecji, Pomorza i Rugii. Był autorem m.in. *Historia finium principatus Rugiae*, Gryphiswaldum 1734, zob. Johann Gottfried Ludwig KOSEGARTEN, *Geschichte der Universität Greifswald mit urkundlichen Beilagen*, Bd. 1, Greifswald 1857, s. 291.

⁷⁵ Katalog nosi tytuł: *Catalogus Alberti Georgii Schwartzii, in Bibliothecam academicam Gryphiswaldensem incorporata*. Został zakupiony przez Bibliotekę 30 lat po jego śmierci w 1785 r. razem z rękopisami.

⁷⁶ Nosi tytuł: *Catalogus Manuscripta Borussica, Pomeranica, Italica, Francica Batava*, a na ostatniej stronie znajduje się zapiska: „Finitum a. 1872, die 30. Julii Gryphiswaldiae, K. Pertz, Dr.”

je na to, że jako ostatni korzystał z niego pracownik biblioteki dr Hermann Müller, kiedy sporządzał odpis dla M. Perlbacha. W związku z tym to właśnie on mógł nie odłożyć go z powrotem na miejsce i przyczynić się do zaginięcia rękopisu⁷⁷. *Nota bene* bibliotekarz ten wydał w „Baltische Studien” większą część wyżej wspomnianego katalogu K. Pertza pod własnym nazwiskiem, o rzeczywistym autorze w ogóle nie wspominając, co wytknęła mu komisja redakcyjna tego czasopisma w kolejnym tomie⁷⁸.

Pozostaje jeszcze kwestia autora tego zaginionego już dzisiaj odpisu. M. Perlbach podaje za H. Müllerem następującą wiadomość: „diese zweite Greifswalder Handschrift ist im Juli 1710 »ex veteri codice Mss.« der Bibliothek zu Upsala von Fr. Stenzelig abgeschrieben, nach der Subscription derselben”⁷⁹. Zapewne został on sporządzony dla prof. Schwartza ze względu na jego zainteresowania historią Pomorza. Po przestudiowaniu historii oraz metryki Uniwersytetu w Greifswaldzie nie natrafiono jednak nigdzie na takie nazwisko⁸⁰. Zastanawia fakt, że zacytowane zdanie jest identyczne z tym, jakie umieścił E. Benzelius pod swoją kopią rękopisu z Linköping: „ex veteri codice Ms. Bibliothecae Upsalensis publicae descripsi anno 1710, mense Julio. Er. Benzelius”⁸¹. Wydaje się mało prawdopodobne, aby dwie osoby dokonały odpisu w tym samym czasie. Stąd po dokładnej analizie autografu E. Benzeliusa nasuwa się wniosek, że podpis „Fr. Stenzelig” to nic innego jak źle odczytany „Er. Benzelius”⁸². Reasumując, odpis „b” rękopisu H3a z Linköping okazał się w rzeczywistości kopią odpisu „a” tegoż rękopisu. Na podstawie opisu różnic w tekście podanego przez M. Perlbacha można także stwierdzić, że była to źle wykonana kopia, mająca pewne braki⁸³.

⁷⁷ Taką hipotezę postawił pracownik Alte Universitätsbibliothek w Greifswaldzie Ivo Asmus, któremu autor, jak również pani Bożenie Schnell-Langmaack oraz pozostałym pracownikom tejże Biblioteki pragnie gorąco podziękować za życzliwość i pomoc udzieloną podczas kwerendy.

⁷⁸ Zob. Hermann MÜLLER, *Manuscripta Pomeranica der Königlichen Universitätsbibliothek zu Greifswald*, *Baltische Studien*, Jg. 27: 1877, s. 1–167 oraz sprostowanie redakcji: *Jedem das seine*, *ibid.*, Jg. 28: 1878, s. 125–126.

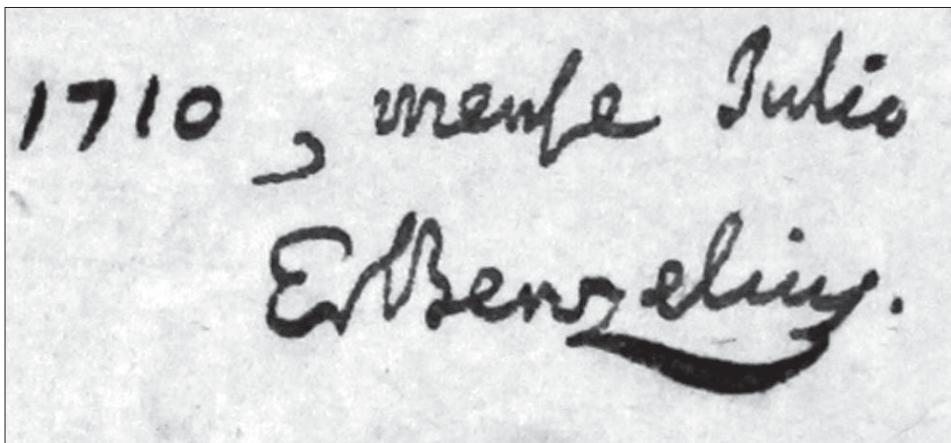
⁷⁹ M. PERLBACH, *Die ältere*, s. 170.

⁸⁰ Jedyną osobą o zbliżonym nazwisku pracującą wówczas na uniwersytecie był Laurentius Stenzeler, zob. J.G.L. KOSEGARTEN, *op.cit.*, s. 288–289.

⁸¹ Sb Linköping, sygn. T67, k. 8r.

⁸² Pogląd ten może się wydawać zaskakujący, ale wątpliwości rozwiewa zapoznanie się z oryginalnym autografem pochodzącym z rękopisu Sb Linköping, sygn. T67, gdzie Eric Benzelius podpisał się następująco: napisał dwie pierwsze litery imienia „Er” bez kropki, po czym bez odrywania ręki przeszedł do nazwiska, przez co litera „B” zamiast jednej pionowej kreski ma dwie, które mogą przypominać długą literę „s”, natomiast falowana – literę „t”. Z kolei litera „z” ma długą i grubą dolną kreskę i łączy się poniżej z ostatnią literą nazwiska „s”, która nie wystaje poza górną linię liter „iu”. To może sprawiać wrażenie, jakby po literach „li” zamiast „us” było samo „g”. Pierwsza litera z imienia „E” jest dość charakterystyczna i można omyłkowo odczytać ją jako „F”. Odpisu musiał zatem dokonać ktoś niemający wiedzy na temat pochodzenia tego rękopisu, gdyż wówczas nie przeinaczyłby nazwiska Benzelius na Stenzelig (tym bardziej że autograf z rękopisu T67 nie jest wyjątkowy, jest to typowy podpis, który widnieje na wielu rękopisach E. Benzeliusa przechowywanych w wyżej wspomianej Bibliotece w Linköping, jak i w Uppsali).

⁸³ M. PERLBACH, *Die ältere*, s. 170.

Autograf Erica Benzeliusa Młodszego (Stadsbibliotek, Linköping, sygn. T67, k. 8r)

Z powyższych ustaleń wynika zatem, że istniał wyłącznie jeden (a nie trzy) odpis rękopisu H3a z Linköping – to jest odpis „a” Erica Benzeliusa z 1710 r. sporządzony w Uppsali (Sb Linköping, sygn. T67) oraz dwie kopie tego odpisu: greifswaldzka (obecnie zaginiona) oraz gdańska E. Strehlkego (Archiwum Państwowe w Gdańsku, sygn. Bibliotheca Archivi 300, R/LI q 55–56, nr 3).

Artykuł ten w swoim założeniu ma stanowić przede wszystkim uzupełnienie i sprostowanie błędnych informacji funkcjonujących w literaturze przedmiotu na temat najstarszych rękopisów *Tablic fundatorów i dobrodziejów klasztoru cysterskiego w Oliwie* przechowywanych na terenie Szwecji. Celowo pominięto w nim analizę porównawczą tekstów, gdyż tak rozszerzona praca miałaby wówczas na celu ustalenie filiacji i siłą rzeczy musiałaby się odnosić do całego zachowanego materiału rękopiśmiennego. Rozprawa taka, obejmująca wszystkie istniejące rękopisy *Tablic i Kroniki oliwskiej*, weryfikująca i poszerzająca dotychczasowy stan badań, znajduje się obecnie w przygotowaniu. Niewątpliwie przyczyni się ona do ponownego ożywienia dyskusji na temat oliwskiego dziejopisarstwa.

EINIGE ANMERKUNGEN ZU DEN SCHWEDISCHEN HANDSCHRIFTEN
„TAFELN DER STIFTER UND GÖNNER DES ZISTERZIENSERKLOSTERS OLIWA“

Zusammenfassung

Schlüsselbegriffe: Pommerellische Geschichtsschreibung, Oliwaer Chronik, Quellenedition, Wohltäter, Zisterzienser, Handschriftenfiliation, Oliwaer Handschriften

Ziel des Artikels ist die Korrektur zahlreicher Fehler in der Forschungsliteratur bezüglich der beiden ältesten Handschriften „Tafeln der Stifter und Gönner des Zisterzienserklosters Oliwa“, welche in Schweden aufbewahrt werden. Die Analyse der Handschriften ermöglicht zudem neue Hypothesen im Zusammenhang mit ihrer Entstehung. Es wurde festgestellt, dass die in der Königlichen Bibliothek in Stockholm unter der Signatur D 1360 aufbewahrte Papierhandschrift kurz nach dem Tod König Alexanders des Jagiellonen im Herbst 1506 niedergeschrieben wurde, noch bevor Sigismund I., der Alte, den Thron bestieg. Unmittelbarer Anlass für die Niederschrift war der Wunsch, König Alexander in die Reihe der Wohltäter des Klosters Oliwa aufzunehmen, aus Dankbarkeit für die Bestätigung aller bisherigen Privilegien sowie für die neuen Verleihungen, die im Jahre 1505 von Stefan Falk vorgenommen wurden. Verfasst oder angeregt wurde diese Handschrift vom damaligen Abt Grzegorz Stolzenfot. Der Zweite Codex, aufbewahrt in der Stadtbibliothek in Linköping unter der Signatur H3a, setzt sich aus zwei künstlich (wahrscheinlich im 18. Jh.) zusammengeführten Papierhandschriften zusammen. Die erste, niedergeschrieben in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts, enthält den Text der „Tafeln“ (Bl. 1v–5r) und wurde aus einem größeren Manuskript herausgerissen, welche eine Sammlung unterschiedlicher Werke darstellte. Die zweite, entstanden im 14. Jahrhundert, enthält Abschriften von vier Dokumenten für das Zisterzienserkloster in Doberan (Pelplin). Es wurde festgestellt, dass der Text der „Tafeln“, der von Jarosław Wenta im Jahre 1988 in einem Artikel publiziert wurde, de facto ein Nachdruck der Ausgabe von Wojciech Kętrzyński aus dem 19. Jahrhundert ist, der nur in ausgewählten Fragmenten der Lesung des Textes in der Handschrift H3a folgt. Im Rahmen der Suche wurde darüber hinaus ermittelt, dass lediglich eine einzige Abschrift (und nicht drei) des Manuskripts H3a aus Linköping existiert – die Abschrift „a“ des Eric Benzelius von 1710, angefertigt in Uppsala (Linköping, Sign. T67). Die andern beiden sind lediglich Kopien der Abschrift von Benzelius: die Greifswalder (heute verschollen) und die Danziger von Strehlke.

A FEW REMARKS ABOUT THE SWEDISH MANUSCRIPTS PLATES
OF FOUNDERS AND BENEFACTORS OF THE CISTERCIAN MONASTERY
IN OLIWA

Summary

Key words: Pomeranian historiography, the chronicle of Oliwa, the edition of sources, benefactors, the Cistercians, the filiation of manuscripts, manuscripts of Oliwa

The aim of the article is to rectify numerous mistakes appearing in literature concerning the two oldest manuscripts *Plates* of founders and benefactors of the Cistercian monastery in Oliwa stored in Sweden. The analysis of the manuscripts has facilitated new hypotheses connected with their creation. It has been established that the paper manuscript kept in Kungliga Biblioteket in Stockholm with the entry number D 1360 was written shortly after the death of King Aleksander Jagiellon in the autumn of 1506 before Sigismund the Old took the throne. The reason for its creation was the willingness to include King Aleksander among the benefactors of the monastery of Oliwa in order to express thanks for the confirmation of all the privileges hitherto granted and the new privileges granted in 1505 by Stefan Falk. The author or inspirer of the manuscript was the abbot of the monastery at that time Grzegorz Stolzenfot. The second code, stored in Stadsbibliotek in Linköping with the entry number H3a, consists of two paper manuscripts combined with each other probably in the 18th century. The first manuscript, written in the second half of the 15th century, includes the texts *Plates* (k. 1v–5r) and was torn out from a larger manuscript which was a collection of various works. The other manuscript created in the 14th century contains copies of four documents for the Cistercian monastery in Doberan (Pelplin). It has been established that the text of *Plates* published by Jarosław Wenta in the article of 1998 is in fact a reprint of the 19th century edition of Wojciech Kętrzyński, which only in selected fragments includes the text from the manuscript H3a. As a result of the inquiry it has been established that there was only one (not three) copies of the manuscript of H3a from Linköping – it is the copy “a” by Eric Benzelius of 1710 made in Uppsala (Linköping entry number T67). The remaining two are merely transcripts of the copy by Benzelius: the Greifswald copy and the Gdańsk copy of Strehlke.